

Ίστορικά - Έθνικά

■ Ένα εξαιρετο κείμενο για τις γνωστές και άγνωστες Ήρωίδες

Ή Έλληνίδα στήν Τουρκοκρατία καὶ στὸ «'21»*

*«Ψυχὴ μεγάλη καὶ γλοκειά, μετὰ χαρᾶς στὸ λέω:
Θαυμάζω τὲς γυναῖκες μας καὶ στ' ὄνομα τους μνέω»*

(Διον. Σολωμοῦ, Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι)

Μέρος Β'

Έπανελάβαν τὶς θυσίες-αὐτοθυσίες τοῦ Ζαλόγγου στήν βραχώδη κοίτη τοῦ ποταμοῦ Μαυρονέρι (Αραπίτσα) οἱ Ἕλληνίδες τῆς Νάουσας τὸ 1822, γιὰ νὰ μὴν πέσουν ζωντανὲς στὰ χέρια τῶν Τούρκων καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγουν ἀτιμώσεις, μαρτύρια καὶ ἐξισλαμισμὸ τῶν παιδιῶν τους.

Οἱ γυναῖκες καὶ θυγατέρες –νύφες τῶν προστῶν καὶ ὄπλαρχηγῶν τῆς Νάουσας δέχθηκαν τὸ 1822 συσσωρευμένα πρωτοφανῆ μαρτύρια:

Μισοθαμένες στὸ χῶμα ὡς πάσσαλοι, δέχονταν βρισιὲς ἀπὸ τὶς Μουσουλμᾶνες καὶ κτυπήματα ἀπὸ τὰ μικρὰ παιδιὰ τῶν Τούρκων, μὲ ἀναμμένα δαυλιά!

Οἱ ἴδιοι ὁ Ἄλμπουλ-Ἄμποῦδ τοὺς πρότεινε νὰ ἐξισλαμισθοῦν. **Καὶ** ὅταν δέχθηκε τὴν ἄρνησή τους, ἄλλες ἐκλείσει σὲ σάκκους μὲ γάτες καὶ ποντίκια, ἄλλες σὲ σάκκους γεμάτους φίδια καὶ ἄλλες γυναῖκες ἐκλείσει σὲ ὄχετούς, τῶν ὁποίων ἀπέφραξε τὴν ἐξοδο!

* * *

Ή Έλληνίδα στὸ «'21» δέχθηκε κάθε εἶδους ὀργή, ἀγριότητα, βάσανο, θάνατο, ἀτίμωση καὶ σκλαβιά ἀπὸ τοὺς Τούρκους, Ἀρβανίτες καὶ Αἰγυπτίους.

Ἄγαλμα τῆς Ναουσαίας μὲ τὰ παιδιὰ στήν ἀγκαλιά της. Ἀραπίτσα Νάουσας.

Πίνακας του Σέρ Τσάρλς Λ. Εϊστλαϊκ (Sir Charles L. Eastlake).

Φυγάδες, μετά την καταστροφή στην Χίο. Κάδες χρόνια, καθὼς περνοῦσαν ἀπὸ πολλὰ χέρια ἀγοραστῶν, μὰ παρέμεναν Ἑλληνίδες.

Τὸ παρακάτω παράδειγμα εἶναι ἐντυπωσιακό:

Ἡ Μαρία Δασκαλογιάννη, ἡ μεγαλύτερη κόρη τοῦ ἐπαναστάτη τῶν Σφακιῶν, αἰχμαλωτίσθηκε καὶ ὁδηγήθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη σκλάβα. **Ἐ**γινε σύζυγος Τούρκου ἀξιωματοῦχου καὶ ἀπέκτησε καὶ δυὸ παιδιά. **Ἐ**ταν πέθανε ὁ ἄνδρας της, πῆρε τὴν κόρη της καὶ ξέφυγε, ἔφθασε στὴν Τήνο, γιὰ νὰ προσ-κυνήσει τὴν Παναγία τῆς Τήνου καὶ νὰ πεθάνει Μοναχὴ πλέον.

Οἱ Ἑλληνίδες μητέρες στίς καταστροφές-ὄλοκαυτώματα τῆς Χίου, τῆς Κάσου, τῶν Ψαρῶν καὶ ἀλλαχοῦ, ἔζησαν τὸν μαρτυρικὸ πόνον τοῦ σπαρακτικοῦ θανάτου τῶν σπλάχνων τους, τῶν παιδιῶν τους, βλέποντας νὰ γίνονται παιγνίδισμα-λιάνισμα Τούρκικων σπαθιῶν, ἢ ρίχτηκαν μαζί τους στὸν ὄλεθρον μὲ ὅποιον τρόπο μποροῦσαν.

Πολλὲς δεκάδες χιλιάδες γνώρισαν τοὺς ἀλάλητους καημοὺς καὶ τίς πίκρες τῆς προσφυγιάς, χωρὶς νὰ γίνονται οὐδαμῶς ἐμπόδιο, οὔτε ἔγνοια στοὺς ἄνδρες τους, ἀγωνιστές-μαχητὲς τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνα!

Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν ἀρχιστράτηγος, ἀλλὰ ἡ γυναίκα του πέθανε πρόσφυγας στὸ νησὶ Κάλαμος τῆς Ἑπτανήσου. **Ποιὸς** μπορεῖ νὰ ὑπολογίσει τί εἶδους καὶ πόσες δοκιμασίες περνοῦσε, ὅμως δὲν εἰδοποίησε τὸν ἄνδρα της, νὰ σπεύσει κοντά της. **Σ**τίς 19 Αὐγούστου 1825 ἔλαβε τὴν πληροφορία, ὅτι πέθανε ἡ γυναίκα του καὶ οἱ θυγατέρες του ἔμεναν πλέον ἀπροστάτευτες. **Ἐ**κεῖνος δὲν ἔφυγε, μόνον ἔγραψε στὴν Κυβέρνηση: **«ἀπέθανεν ἡ σύζυγός μου καὶ ἤθελον νὰ ὑπάγω νὰ οἰκονομήσω τὰ παιδιά μου, ἀλλὰ δὲν ἀφήνω τὴν πατρίδα».**

Χιλιάδες Ἑλληνίδες, ἴσως καὶ ἑκατοντάδες χιλιάδες, πωλήθηκαν στὰ ἀνθρωποπάζαρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῆς Ἀλεξάνδρειας, τῆς Τύνιδας, τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

Βασανισμένες ὑπάρξεις οἱ Ἑλληνίδες τῶν ἀνθρωποπαζαριῶν περιπλανήθηκαν γιὰ δε-

Αὐτὴ ἡ βαθεῖα ζωντανὴ συνείδηση τῆς ἱερῆς ἀνάγκης τοῦ Ἄγωνα, ποὺ κατέπνιγε κάθε ἄλλη ὑποχρέωση, κάθε ἄλλον πόνο, ἦταν κοινὴ πίστη τῶν Ἑλληνίδων στὸ «'21»! Ἡ βιοτικὴ ἀνάγκη δὲν θόλωνε τὶς συνειδήσεις τῶν Ἑλληνίδων.

* * *

Καὶ ὅταν ἦρθαν οἱ μαῦρες ὥρες τῶν ἐμφυλίων πολέμων στὸν Ἄγωνα τοῦ «'21», ὅταν οἱ ἥρωες ἔχαναν τοὺς ἑαυτοὺς των, οἱ Ἑλληνίδες κράτησαν τοὺς ἀγνοὺς πόθους τους, τὴν πίστη τους καὶ τὴν δύναμή τους καὶ δὲν βαρύνονταν μὲ πάθη, μὲ φιλοδοξίες οὔτε μὲ λεηλασίες, ἀρπαγές καὶ ἐγκλήματα. **Οἱ** Ἑλληνίδες δὲν ἔχασαν τοὺς «καλοὺς ἑαυτοὺς των».

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἐπιστολὴ τῆς γυναίκα τοῦ **Νικηταρᾶ** στὸν Πρόεδρο Κουντουριώτη, μὲ τὴν ὁποία παρακαλεῖ καὶ παρακινεῖ νὰ σταματήσουν οἱ ἐμφύλιες διαμάχες:

«Ἐκλαμπρότατε Πρόεδρε κύριε Γεώργιε Κουντουριώτη, εἶναι δύσκολον νὰ σᾶς παραστήσω τὴν λύπη τῆς ψυχῆς, ὅπου ἔδοκιμάσαμεν ὅλοι οἱ εὐαίσθητοι πατριῶται, ὅταν ὀφθαλμοφανῶς εἶδομεν ἀναμμένον τὸν ἐμφύλιον πόλεμον εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος μας καὶ Χριστιανοὺς Ἑλληνας νὰ σκοτώνουν ἀσπλάγχχνως τοὺς ἀδερφοὺς των Χριστιανούς. Καὶ ἂν ἀφήσω εἰς ἀλησμονησίαν τὴν τιμὴν τοῦ αἵματος καὶ τοὺς οἰκειοὺς ἀγῶνας, μεθ' ὧν ἐξηγοράσθη ἡ ἐλευθέρᾳ αὐτῇ γῆ, τὴν ὁποίαν τολμᾶ νὰ ξαναβάφη σήμερον μὲ αἷμα ἀθῶων ὁμογενῶν ἢ ραδιουργία τινῶν, δὲν ἠμπορῶ κατ' οὐδένα τρόπον οὔτε ἐγώ, οὔτε ἄλλος καλὸς πατριώτης νὰ παραβλέψωμεν τὰ πικρὰ δάκρυα τοσοῦτων πτωχῶν φαιμελιῶν ταλανιζομένων ἀπὸ τόσας δυστυχίας, πενίαν, πείναν, ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς φόβους καὶ περιπλέον ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν ὅπου τοὺς ἐμπνέει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Διὰ τοῦτο παρακαλοῦμεν τὴν ὑμετέραν ἐκλαμπρότητα, ἵνα λάβῃ οἶκτον φιλανθρωπίας καὶ νὰ ἀπαντηθῇ αὐτῇ ἡ κακὴ ἀρχὴ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ὅσον δὲ διὰ τὴν κατάχρησιν τῶν αἰτίων τῆς δικαίας σας ὀργῆς, μείνετε βέβαιοι ὅτι θέλετε εὔρει συμμάχους ὅλους τοὺς καλοὺς πατριώτας, διὰ νὰ παύσουν αὐται

αί καταχρήσεις με ειρηνικότερον τρόπον καὶ οὕτω, νὰ ἔχετε καὶ τὴν εὐλογίαν ὅλου τοῦ Ἔθνους».

Ἐν Ναυπλίῳ τῇ 1ῃ Μαρτίου 1824.

Ἡ εὐσεβεστάτη πατριώτισσα ΝΙΚΗΤΑΙΝΑ ΑΓ-ΓΕΛΙΝΑ.

Ἄστρο τοῦ Μεσολογγίου

Τὴν ἐποχὴ πού μαίνονταν οἱ ἐμφύλιες διαμάχες καὶ ἐσφάδαζε αἰμόφυρτος καὶ σκελετώδης ὁ ἀγωνιζόμενος λαός, οἱ Ἕλληνίδες συνέχιζαν νὰ προσφέρουν τὴν μεγάλη γενναία ἀπόφαση, τοὺς ἀγῶνες καὶ τὶς θυσίες τους γιὰ ἐλευθερία, ἔναντι οἰασδήποτε θυσίας.

Ἐλαμψε στὰ χρόνια ἐκεῖνα τὸ ἄστρο τοῦ Μεσολογγίου. **Οἱ** γυναῖκες ἦταν στὸ πλάϊ τῶν ἐλευθερῶν πολιορκημένων πολεμιστῶν, καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ ἀγῶνα καὶ μαζί τους στὴν ἐξοδο μὲ ἀντρίκια ρούχα, μὲ τὰ παιδιά καὶ τὰ ἄρματα στὰ χέρια.

Ὅλες οἱ Ἕλληνίδες τοῦ **Μεσολογγίου**, ἐκτὸς ἀπὸ δεκατρεῖς (13) πού σώθηκαν μὲ τὴν ἐξοδο, προσφέρθηκαν ὀλοκαύτωμα στὸν Ἀ-

γῶνα τοῦ «'21», ἢ αἰχμαλωτίστηκαν.

Ἀλλὰ καὶ στὸ Μωριά ἡ Ἕλληνίδα ἀνθεξε στὴν ὀργὴ τοῦ Ἰμπραήμ. **Σ**υγκλονίζει κάθε ψυχὴ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Μακρυγιάννη:

«Ἀνάμεσα Πάτρα καὶ Γαστούνη, εἶναι ἓνα χωριό, τὸ Μέγα Σπήλαιο. **Ἐ**κανα κονάκι σ' ἐνοῦ παπᾶ τὸ σπίτι. **Μ**οῦ λέγει ἡ παπαδιά: **“**Ὅταν ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ Μπραήμη, ἐμεῖς ἤμαστε μέσα στὸν βάλτο, στὸ νερό, τόσες ψυχές, νὰ γλυτώσουμε. **Κ**αὶ ἦρθαν οἱ Τοῦρκοι καὶ μᾶς πιάσανε. **Κ**αὶ ἦταν τὸ σῶμα μας καταματωμένο ἀπ' τὸς ἀβδέλλες, μᾶς φάγαν... **Κ**αὶ τὰ παιδιά πεταμένα μέσα –γιομάτο τὸ νερό, σὰν μπακακάκια πλέγαν κι ἄλλα ζωντανὰ κι ἄλλα τελείωναν. **Κ**αὶ μ' ἔπιασαν οἱ Τοῦρκοι καὶ μὲ κοιμήθηκαν τριάντα ὀχτῶ καὶ μ' ἀφάνισαν κι ἐμένα καὶ τὶς ἄλλες. **Δ**ιατί τὰ τραβήσαμεν αὐτά; **Δ**ι' αὐτεῖν τὴν πατρίδα”. **Κ**ι ἔκλαιγε μὲ πικρὰ δάκρυα... **Μ**ὲ πῆρε τὸ παράπονο κι ἔκλαψα κι ἐγώ».

Τέτοια ἦταν ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλληνίδας τοῦ «'21»! Ἐλεύθερη, ἀδέσμευτη, πεντακάθαρη ἡ ψυχὴ της. Ὅ,τι κι ἂν ὑπέστη ἡ σάρκα της, ἐξαγνίσθηκε ἡ σάρκα καὶ δέχθηκε ἡ ψυχὴ της περίσσια τὴν Χάρη τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Ἴμπραῆμ ἔκαιγε, ἔσφαζε, ζωγοῦσε καὶ ἀτίμαζε, μὰ ὁ Μωριάς δὲν ἔπεσε. Καὶ οἱ **Μα- νιάτισσες**, ὅπως ἡ Γερακάκη, ἡ Σάββαινα, ἡ Πανώρια Βοζίκη, ἡ Κωνσταντῖνα Ζαχαριά, ἡ Ροζά- κaina, ἡ Ραλλοῦ Μαυρομιχάλη, ἡ Ἐλένη Λαμ- προπούλου καὶ ἡ Ἐλένη Ἀναίπη μὲ ὄπλα τὰ δρεπάνια τοῦ θερι- σμοῦ, ξύλα καὶ πέτρες τὸν Ἰούνιο τοῦ 1826, κράτησαν ἀναμμένη τὴν φλόγα τῆς ἐλευθερίας –ὅταν εἶχε πέσει καὶ τὸ Μεσολόγγι καὶ ἡ Ἐπανάσταση βρισκόταν στὸ πιὸ κρίσιμο σημεῖο– καὶ ὁ Ἴμπραῆμ δὲν πέρασε. Ἡ Μάνη ἔμεινε ἀπάτητη, ὁ Μωριάς καὶ ἡ Ἑλλάδα ἔμεινε ἐλεύθερη.

* * *

Καὶ ὅταν ὁ Ἀγώνας τελείωσε, παρὰ τὴν δραματικὴ ἐξάντληση, ἡ Ἑλληνίδα, ἡ χαροκαμένη γυναῖκα τοῦ ἀπόμαχου ἀγωνιστή, ἡ μαυροφορεμένη χήρα τοῦ πεσόντος μαχητή, ἡ ἀλύγιστη μάνα τῶν πεινασμένων ἢ, καθὼς λέγονταν στὴ Μάνη, τῶν μαύρων ὀρφανῶν, ξεπέρασαν τὸν πόνο τους καὶ ξαναβρήκαν τὴν ζωτικότητα καὶ τὴν Πίστη στὸν Θεὸ καὶ στὸ Γένος, τὴν ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτὸ τους καὶ νοικοκύρεψαν τὴν νεοελληνικὴ οἰκογένεια καὶ τὸν τόπο ἐτοῦτο τὸν Ἑλληνικό.

Ἡ σκέψη τους, ἡ καρδιά τους, οἱ παραγωγικὲς ἰκανότητες δὲν ἔγιναν ὑπόθεση φιλοπρωτίας ἢ πολιτικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, ἀλλὰ ἔδω- σαν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ θέρμη στὸν λαὸ μας.

Καὶ αὐτὴ τὴν παράδοση τῆς Ἑλληνίδας τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ εικοσιένα, ἀκολούθησε καὶ ἡ Ἑλληνίδα τοῦ Σαραντά.

Στὰ χρόνια μας γίνεται πολὺς λόγος γιὰ ἰσότητα τῶν δύο φύλων, τοῦ ἀνδρα καὶ τῆς γυ- ναίκα, πολὺς καὶ ποικίλος λόγος γιὰ τὰ δι- καιώματα τῆς γυναίκα, περισσότερος ἀκό- μα λόγος γιὰ τὴν ἐθελοντικὴ καὶ γιὰ τὴν ὑπο- χρεωτικὴ στράτευση τῆς γυναίκα.

Ὡστόσο, περισσότερο τιμοῦμε τὴν Ἑλλη- νίδα γυναῖκα, ὅταν τῆς ἀναγνωρίζουμε, ὁμο- λογοῦμε καὶ συνειδητοποιοῦμε τὴν προσφο-

ρά της. **Καί** ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία τονίζει ὅτι, ἡ προσφορὰ καὶ ἡ θυσία δικαίωσε τὴν Ἑλληνίδα γυναῖκα.

Ἡ Ἑλληνίδα γυναῖκα στὴν Τουρκοκρατία καὶ στὸ εἰκοσιένα, οὔτε διακηρύξεις, οὔτε ἐπίσημες κατοχυρώσεις εἶχε γιὰ τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων καὶ γιὰ δικαιώματα! **Εἶ**χε ὅμως ἀφάνταστα ἐκπληκτικὴ εὐαισθησία γιὰ τὶς ὑποχρεώσεις τῆς στὴν Ὁρθόδοξη Χριστιανικὴ Πίστη καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Ἔτσι μεγαλούργησε, δικαιώθηκε ἐνώπιον Θεοῦ καὶ τῶν γενεῶν τῶν ἐπομένων ἀνθρώπων καὶ ἄνοιξε δρόμο γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενεές καὶ γιὰ τὴν δική μας: **Τὸν** δρόμο τῆς προσφορᾶς, τοῦ χρέους, τῆς θυσίας.

* * *

Ἦ **Ὁπωσδήποτε** ἀπὸ κάπου ἀντλησε δύναμη ἡ Ἑλληνίδα τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ Εἰκοσιένα.

Ἄντλησε δύναμη ἀπὸ τὴν... ἀπελπισία, ὅπως γράφει κάποιος σύγχρονος ἱστορικός. **Ὀ**ύτε ἀπὸ ἀνθρώπινες διακηρύξεις δικαιωμάτων, ἀπὸ Καταστατικὰ καὶ νόμους ἀνθρώπων. **Ὀ**ύτε μόνον ἀπὸ τὸν πόθο τῆς ἐλευθερίας πορίσθηκε τόση καρτερία καὶ τόση δύναμη.

Ἄντλησε ἡ Ἑλληνίδα δύναμη ἀπὸ ψηλότερα, ἀπὸ τὴν **Κυρὰ τοῦ Γένους**, τὴν Παναγία!

Ἦνας Γάλλος περιηγητῆς, ὁ Francois Richard, σὲ χρονικὸ τοῦ ποὺ κυκλοφόρησε τὸ 1657 στὸ Παρίσι, ἔγραψε ὅτι ἡ ἐγκαρτέρηση, ἡ αἰσιοδοξία, ἡ εὐτυχία τῶν Ἑλλήνων, ὀφείλονταν στὴν λατρεία ποὺ τρέφουν στὴν Παναγία:

«Σὲ ὅλα τὰ σπίτια, βλέπεις εἰκόνες τῆς Παναγίας.

Εἶναι ὁ φρουρός, ἡ καλύτερα ἡ νοικοκυρὰ τοῦ σπιτιοῦ. Σ' αὐτὴ τὴν εἰκόνα στρέφουν τὸ βλέμμα, ὅταν τοὺς συμβῆ κάτι κακό, ἰκετεύοντας τὴν βοήθειά της».

Ἀμιούργησε καὶ αὐτὴ τὴν παράδοση ἡ Ἑλληνίδα τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τοῦ Εἰκοσιένα: τὴν παράδοση τῆς **Κυρᾶς τοῦ Γένους**, ποὺ συνδέει τὸν ἐθνικὸ βίο τῶν Ἑλλήνων στενά, μὲ τὴν Παναγία Θεοτόκο.

Πίνακας τοῦ Ἄρη Σέφερ (Ary Scheffer), 1826. Ἑλληνίδα γυναῖκα ἰκετεύοντας γιὰ βοήθεια τὴν Παρθένο Μαρία («Greek Women Imploring at the Virgin of Assistance»).

Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀπίστευτος ὁ ἀριθμὸς τῶν ναῶν τῆς Παναγίας στὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ καὶ ὀνόμασε τὴν Παναγία Θρηνωδοῦσα, Ξεσκλαβώτρα, Φιλήρημη, Χιλιαρμενίτισα, Ἐλευθερώτρια, Ὁδηγήτρια, Παναγία Χιλιάρμενη, Παναγία Ἀρβανίτισσα καὶ Παναγία Ἀρμάδα.

Ἀπὸ τὴν Παναγία ἀντλοῦσε παρηγορία καὶ δύναμη ἡ Ἑλληνίδα τῆς πολυστένακτης δουλείας καὶ τοῦ πολυαίμακτου ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας. Καὶ ἐκεῖ κατηύθυνε τὸ Γένος νὰ προσβλέπει, νὰ ἐλπίζει καὶ νὰ σώζεται.

Ἡ Ἑλληνίδα ἔκανε τὴν Παναγία φιλέλληνα!

Γι' αὐτὴ τὴν προσφορὰ καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἑλληνίδας στὴν Τουρκοκρατία καὶ στὸ «'21» ὁ καθένας ἀξίζει νὰ ἐπαναλαμβάνει συνειδητὰ τοὺς στίχους τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ποιητῆ:

«Ψυχὴ μεγάλη καὶ γλυκεῖά, μετὰ χαρᾶς στὸ λέω:

Θαυμάζω τὲς γυναῖκες μας καὶ στ' ὄνομα τους μνέω».

(Τέλος)

(*) Ἰωάννου Ν. Παπαϊωάννου, Φιλολόγου-Ἱστορικοῦ, Ἐκπαιδευτικοῦ Μ.Ε., Ἱστορικὲς γραμμές, Τόμος Γ', Λάρισα 1983, σελ. 27-43. • Ἐπιμέλ. ἡμετ.